

Hanna Kurowska

PRZEMIANY LUDNOŚCIOWE W GUBINIE W XVII WIEKU

Europa wkraczając w XVII wiek była kontynentem bardzo dynamicznie się rozwijającym. Kwitła gospodarka, nastąpił gwałtowny wzrost demograficzny i nie zapowiadało grożącego kryzysu – wybuchu wojny trzydziestoletniej (1618-1648), która „żyjąc się sama”, spowodowała straty wśród ludności w niektórych rejonach sięgające nawet 75% całej populacji¹. W niniejszym artykule zamierzam przedstawić wpływ działań wojennych na ludność Gubina. Straty demograficzne w tym mieście po 1648 roku przekroczyły 50% i nie zostały odbudowane do końca omawianego stulecia².

Cennym źródłem dotyczącym problemów demograficznych są zachowane częściowo dla XVII wieku metryki parafialne rejestrujące ruch naturalny ludności protestanckiej³. W niniejszej pracy wykorzystano następujące akta metrykalne miasta Gubina (znajdują się w Archiwum Państwowym w Zielonej Górze):

1. księgę chrztów, ślubów i zgonów (1612-1632)⁴,
2. księgę chrztów (1661-1700)⁵,
2. księgę zgonów (1673-1743)⁶.

W pracy nie ograniczono się tylko do źródeł archiwalnych. August Werner, proboszcz parafii gubińskiej na przełomie XIX i XX wieku, opublikował roczne

¹ Tak wysokie straty dotyczyły niektórych regionów Łużyc, Meklemburgii, Pomorza Zachodniego, Hesji, Palatynatu oraz Nowej Marchii, zob. G. F r a n z, *Der Dreissigjährige Krieg und das deutsche Volk. Untersuchungen zur Bevölkerungs- und Agrargeschichte*, Jena 1943, s. 53; K. B l a s c h k e, *Bevölkerungsgeschichte von Sachsen bis zur industriellen Revolution*, Weimar 1967, s. 94; P. K u n z e, *Aus der Geschichte der Lausitzer Sorben*, [w:] *Die Sorben in Deutschland*, red. D. Scholze, Bautzen 1993, s. 20; P. S c h w a r t z, *Die Neumark während des dreissigjährigen Krieges, 1631-1653*, Landsberg 1902, s. 173-174.

² S. K o w a l s k i, *Struktura narodowościowa i społeczna mieszkańców Gubina na przestrzeni wieków*, [w:] *Gubin. Zarys historii miasta*, red. C. Osekowski, Zielona Góra 1987, s. 10-11; ta kwestia zostanie również poruszona w niniejszym artykule.

³ O zaletach i wadach tego rodzaju źródeł pisała obszernie I. G i e y s z t o r o w a (*Wstęp do demografii staropolskiej*, Warszawa 1976, s. 198-199).

⁴ Archiwum Państwowe w Zielonej Górze (dalej: AP ZG), *Akta metrykalne Gubina*, sygn. 1. Ta księga została omówiona w moim artykule *Przemiany demograficzne ludności Gubina w pierwszej połowie XVII wieku w świetle księgi metrykalnej*, „Studia Zachodnie” 2002, t. 6, s. 121-134.

⁵ AP ZG, *Akta metrykalne Gubina*, sygn. 6.

⁶ AP ZG, *Akta metrykalne Gubina*, sygn. 7.

sumy chrztów, ślubów i pogrzebów, w jego parafii w ciągu XVII stulecia w czasopiśmie naukowym „Niederlausitze Mitteilungen. Zeitschrift der Niederlausitzer Gesellschaft für Anthropologie und Alterthumskunde”. Na podstawie istniejących jeszcze na początku XX wieku ksiąg metrykalnych napisał trzy artykuły:

- *Die ältesten Kirchenbücher der Stadt- und Hauptkirche von Guben* obejmujące dane liczbowe z najstarszej księgi metrykalnej z lat 1587-1611⁷,

- *Erhebungen aus den Kirchenbüchern der Stadt- und Hauptkirche zu Guben für die Jahre 1612-1650*⁸,

- *Erhebungen aus den Kirchenbüchern der Stadt- und Hauptkirche zu Guben für die Jahre 1650-1700*⁹.

Dzięki niemu dysponujemy danymi statystycznymi o ruchu naturalnym ludności w ujęciu rocznym dla lat 1601-1700. Niestety autorowi nie udało się uniknąć pomyłek w sumowaniu rocznym poszczególnych posług kościelnych. A. Werner przepisywał liczby bezpośrednio z ksiąg lub też – gdy ich brakowało – sam przystępował do zliczania. Z analizy danych z publikacji i moich własnych obliczeń na podstawie zachowanych ksiąg wynika, iż błędy są częste. Najwięcej nieścisłości dotyczy pogrzebów z lat 1673-1700 – A. Werner nie doliczył aż 193 pochówków (5% z 3970 pogrzebów w tym okresie). Znacząca różnica dotyczy także chrztów z lat 1612-1632 – wynosi ona 56 dzieci, których naliczył za dużo (2% udzielonych w tym czasie chrztów).

Błędne zliczenia poszczególnych lat mogły wynikać z tego, iż urodzenia wielorakie nie zawsze były podawane rozdzielnie i mogły być liczone jako chrzest jednego dziecka; częste są skreślenia, poprawki, dopiski, niekiedy wpis dotyczący tej samej osoby powtarza się dwukrotnie. Rok przeważnie rozpoczyna się od nowej strony, na zewnętrznych marginesach zapisana jest data dzienna i liczba osób, którym był udzielany sakrament (najczęściej jest to 1), ale zdarzają się osoby, przy których brak takich wzmianek i osoba opierająca się na tych liczbach nie dostrzeże tego.

Kompletność zapisków (dokonanych w języku niemieckim) w księgach zależała w głównej mierze od prowadzących je pastorów. Im większa liczba duchownych w parafii, tym większa była rzetelność zapisywania posług. Od XVI wieku na stałe w parafii było trzech duchownych¹⁰, na pewno dobrze wykształconych: proboszcz (*Pfarrherr*), zwany od 1632 roku *Pastorem Primariusem*, niemiecki diakon (*deutsche*

⁷ A. W e r n e r, *Die ältesten Kirchenbücher der Stadt- und Hauptkirche von Guben*, „Niederlausitzer Mitteilungen. Zeitschrift der Niederlausitzer Gesellschaft für Anthropologie und Alterthumskunde” (dalej: NM)1896, t. 4.

⁸ I d e m, *Erhebungen aus den Kirchenbüchern der Stadt- und Hauptkirche zu Guben für die Jahre 1612-1650. I*, NM 1901, t. 6.

⁹ I d e m, *Erhebungen aus den Kirchenbüchern der Stadt- und Hauptkirche zu Guben für die Jahre 1650-1700. II*, NM 1901, t. 6.

¹⁰ Historia parafii i więcej uwag o duchowieństwie w artykule H. K o s i o r e k, *op. cit.*, s. 122-124.

Diaconus, zwany także *Archidiaconusem*) i diakon serbołużycki (*wendische Diaconus*).

Tabela 1

**Roczne liczby chrztów, ślubów i pogrzebów w parafii gubińskiej
w latach 1601-1700**

Rok	Chrzty	Śluby	Pogrzeby	Rok	Chrzty	Śluby	Pogrzeby	Rok	Chrzty	Śluby	Pogrzeby
1601	126	21	121	1634	146	55	138	1667	126	41	124
1602	110	31	77	1635	180	45	109	1668	148	53	129
1603	127	28	100	1636	141	38	80	1669	135	39	127
1604	125	34	76	1637	162	30	263	1670	140	33	131
1605	121	38	134	1638	121	53	106	1671	133	22	104
1606	101	36	95	1639	130	39	171	1672	148	37	111
1607	126	40	83	1640	118	34	120	1673	135	34	122
1608	116	28	88	1641	143	31	142	1674	138	40	101
1609	127	37	118	1642	107	40	230	1675	142	39	125
1610	97	28	101	1643	100	17	84	1676	134	30	167
1611	131	43	144	1644	85	14	68	1677	131	35	127
1612	86	42	79	1645	65	14	71	1678	117	40	141
1613	107	29	120	1646	100	22	73	1679	155	28	158
1614	110	58	120	1647	109	21	64	1680	117	46	123
1615	130	46	105	1648	95	32	78	1681	143	39	170
1616	115	39	133	1649	135	31	114	1682	163	40	135
1617	114	57	127	1650	95	24	47	1683	152	48	169
1618	124	48	104	1651	97	26	56	1684	169	38	186
1619	150	44	113	1652	95	32	80	1685	146	37	121
1620	144	40	199	1653	124	27	82	1686	169	34	186
1621	103	104	483	1654	102	30	75	1687	185	39	125
1622	177	80	98	1655	115	27	89	1688	164	28	126
1623	144	21	75	1656	130	35	86	1689	116	29	168
1624	164	27	117	1657	124	32	94	1690	171	37	156
1625	132	29	134	1658	122	33	133	1691	138	35	159
1626	150	37	104	1659	151	34	132	1692	136	41	117
1627	171	36	120	1660	139	28	101	1693	138	17	204
1628	175	44	88	1661	105	27	94	1694	95	30	131
1629	139	45	158	1662	119	32	77	1695	107	29	132
1630	172	36	113	1663	106	36	144	1696	127	29	104
1631	95	26	154	1664	121	17	152	1697	110	37	129
1632	96	132	ok. 2000	1665	127	40	124	1698	132	31	112
1633	175	53	252	1666	124	38	223	1699	122	36	137
								1700	113	18	139

Źródło: A. W e r n e r, *Die ältesten Kirchenbücher der Stadt- und Hauptkirche von Guben*, NM 1896, t. 4, s. 393-394; i d e m, *Erhebungen aus den Kirchenbüchern der Stadt- und Hauptkirche zu Guben für die Jahre 1612-1650. I*, NM 1901, t. 6, s. 278; i d e m, *Erhebungen aus den Kirchenbüchern der Stadt- und Hauptkirche zu Guben für die Jahre 1650-1700. II*, NM 1901, t. 6 oraz opracowanie własne na podstawie *Księgi metrykalnej Gubina*, sygn. 1, *Księgi metrykalnej Gubina*, sygn. 6, *Księgi metrykalnej Gubina*, sygn. 7.

Z powyższych uwag wynika, iż księgi metrykalne nie są źródłem pozbawionym błędów. Należy także dodać, że nie dotyczyły wszystkich parafian – nie każdego stać było na opłacenie chrztu lub ślubu w kościele.

Rejestrów ruchu naturalnego nie można zatem przyjąć bezkrytycznie i należy zbadać ich kompletność. Pomocą służą stosowane przez badaczy współczynniki: stosunek liczby urodzeń żywych do liczby zawartych małżeństw (U/M), stosunek liczby urodzeń żywych do liczby zgonów (U/Z) oraz liczba urodzeń żywych męskich przypadających na 100 urodzeń żywych żeńskich¹¹.

Pierwszy z wymienionych współczynników (U/M) w zależności od wielkości ośrodka miejskiego powinien wynosić od 3 do 5¹². Im większe miasto, tym niższy współczynnik; z reguły najwyższe wyniki otrzymuje się dla ośrodków wiejskich lub niewielkich miasteczek o charakterze rolniczym. Gubin był w omawianym czasie miastem średniej wielkości.

Współczynnik U/M wynosił dla całego stulecia 3,5, co oznacza, iż nie wszystkie chrzty mogły być rejestrowane. Z analizy tabeli wynika, że takie niedorejestrowanie urodzeń było najczęstsze w latach panowania w mieście epidemii. Dziesiątkujące ludność zarazy z lat 1621, 1631-1632, 1637 oraz działania wojenne wpłynęły na bardzo niski współczynnik U/M, który wyniósł 3,2. Najniższy współczynnik (2,7) otrzymano dla dziesięcioleci właśnie z pierwszej połowy XVII wieku: 1611-1620 i 1631-1640, a więc dla lat, w których w mieście panowała wojna oraz zaraza zbierająca wielkie żniwo (szczególnie wśród dzieci) i niesprzyjająca zawieraniu małżeństw. Druga połowa wieku to okres bardziej ustabilizowany politycznie, co znalazło wynik w wyższym współczynniku U/M (3,9). Rejestrację z tych lat należałoby przyjąć już za bardziej wiarygodną.

Kolejny współczynnik U/Z powinien przekraczać 1, z zastrzeżeniem, iż dotyczy okresu spokojnego, gdy zgony są uwarunkowane naturalnie, a nie przez czynniki zewnętrzne, takie jak epidemie czy wojny. Współczynnik U/Z wyniósł dla całego stulecia 1,03, przy czym należy tutaj zaznaczyć, że dla dziesięciolecia 1631-1640 nie doliczono ok. 2 tys. osób pochowanych na skutek zarazy w 1632 roku. Jeśli uwzględnić i te zgony, wynik obniży się i to znacznie, dla dziesięciolecia do 0,4, a dla całego

¹¹ I. G i e y s z t o r o w a, *Niebezpieczeństwa metodyczne polskich badań metrykalnych XVII-XVIII wieku*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1971, t. 19, nr 4, s. 592.

¹² *Ibidem*, s. 592; e a d e m, *Wstęp do demografii historycznej*, Warszawa 1976, s. 242-244.

wieku do 0,89. Na tak niski wynik miały z pewnością wpływ toczące się na omawianym obszarze działania wojny trzydziestoletniej oraz epidemie zarazy. Również za pomocą tego współczynnika można podkreślić różnicę pomiędzy dwiema połowami wieku: w latach 1601-1650 U/Z wynosił 0,78, a 1,02 w latach 1651-1700.

Z kolei współczynnik liczby urodzonych chłopców przypadających na 100 urodzeń dziewczynek powinien wynieść powyżej 105¹³. W latach 1661-1700 kształtował się on na wyższym poziomie, gdyż na 100 żywo urodzonych dziewczynek rodziło się 108 chłopców (wzięto pod uwagę urodzonych, których płeć była określona poprzez wymienienie imienia w metryce; nieznaną jest płeć zaledwie 0,5% ogółu dzieci urodzonych w tym okresie).

Tabela 2

Liczba chrztów chłopców przypadających na 100 chrztów dziewczynek

Lata	Dziewczynki	Chłopcy	Liczba chłopców na 100 dziewczynek
1661-1670	614	636	103,6
1671-1680	646	697	107,9
1681-1690	747	820	109,8
1691-1700	574	637	110,9
Razem	2581	2790	108,1

Uwaga: brak danych dla 26 osób, które nie zostały ujęte w tabeli ze względu na brak informacji o ich płci.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Księgi metrykalnej Gubina*, sygn. 6.

Należy podkreślić, iż księgi protestanckie były niekiedy dokładniej prowadzone od ksiąg katolickich w Polsce z tego samego okresu¹⁴. Niekompletność metryk katolickich wynikała głównie z braku zapisków o zgonach dzieci najmłodszych (noworodków i niemowląt). W parafii gubińskiej widoczny jest wysoki udział najmłodszych mieszkańców parafii w ogólnej liczbie pogrzebów.

Na podstawie analizy źródła rejestr chrztów, małżeństw i pogrzebów w kościele gubińskim należy uznać za kompletny.

Ruch naturalny

W dalszej części artykułu zamierzam przedstawić kształtowanie się w omawianym stuleciu przyrostu naturalnego, a także ruch naturalny parafian Gubina.

¹³ E a d e m, *Wstęp...*, s. 252.

¹⁴ Por. Z. S u ł o w s k i, *Wartość badawcza wybranych ksiąg zgonów z Lubelszczyzny w XVIII wieku*, „Przeszłość Demograficzna Polski” (dalej: PDP) 1997, t. 20; I. G i e y s z t o r o w a, *Wstęp...*, s. 257.

Przyrost naturalny ludności Gubina w ciągu XVII wieku był ujemny (por. tab. 3). Średnie arytmetyczne urodzeń i zgonów wykazują, że w omawianym okresie na przeciętną roczną liczbę 129 urodzeń przypadało aż 145 zgonów (na każde 100 urodzeń przypadało 113 zgonów), z tym że w pierwszej połowie stulecia stosunek ten wynosił aż 126 do 162 (100 : 129), a w drugiej połowie zmalał i wynosił 132 do 129 (100 : 98). Dodatni przyrost zaobserwować można w latach poprzedzających wojnę, tj. 1601-1610 oraz następujących po niej latach 1651-1660.

Ujemny przyrost naturalny w miastach był stale wyrównywany przez migracje ludności ze wsi do miasta oraz z innych miast¹⁵. Bardzo wysoka umieralność i ujemny przyrost naturalny w mieście wynikały z (oprócz wojen i epidemii) niehigienicznego trybu życia, bezradności lecznictwa i niedożywienia najuboższej ludności.

Tabela 3

Ruch naturalny ludności Gubina w latach 1601-1700

Lata	Chrzty	Pogrzeby	Przyrost naturalny
1601-1610	1 176	993	183
1611-1620	1 211	1 244	-33
1621-1630	1 527	1 490	37
1631-1640	1 364	3 393*	-2029
1641-1650	1 034	971	63
1651-1660	1 199	928	271
1661-1670	1 251	1 325	-74
1671-1680	1 350	1 279	71
1681-1690	1 578	1 542	36
1691-1700	1 218	1 364	-146
Razem	12 908	14 529	-1621

* W roku 1632 zmarło w czasie zarazy ok. 2 tys. osób i ta liczba została dodana do pozostałych lat dziesięciolecia.

Źródło: opracowanie własne na podstawie tab. 1.

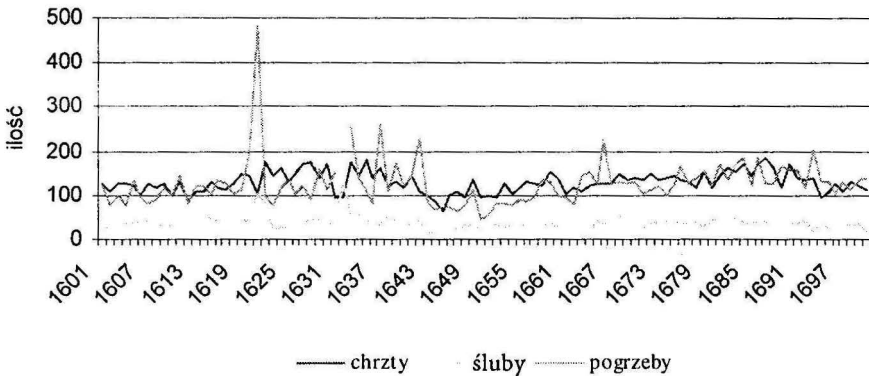
Zmiany w liczbie zawieranych ślubów, udzielanych chrztów i pogrzebów są widoczne na wykresie 1. Najłagodniejszy przebieg ma krzywa określająca śluby. Widoczne są tylko dwa większe skoki w latach 1621 i 1632 (okres trwania zarazy), kiedy to przekroczono liczbę 100 zawartych małżeństw. Najbardziej dynamiczny i charakteryzujący się gwałtownymi wzrostami oraz spadkami jest wykres dotyczący pogrzebów. Najbardziej widoczny jest wzrost liczby pogrzebów w 1624 roku, ale

¹⁵ A. S z c z y p i o r s k i, *Badania ksiąg metrykalnych a obliczenia ludności Polski w wieku XVII-XVIII*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1962, t. 1-2, s. 68.

należy zwrócić uwagę, iż na wykresie nie zaznaczono punktu określającego liczbę pogrzebów w 1632 roku, gdy pochowano wg przekazów kronikarskich ok. 2 tys. osób. Wykres w tym miejscu został przerwany, zaznaczenie na układzie współrzędnych tej danej spowodowałoby zatarcie różnic i wahań w pozostałych latach.

Wykres 1

Ruch naturalny ludności Gubina w XVII wieku

Brak danych dla 1632 roku – ok. 2 tys. pogrzebów

Źródło: opracowanie własne na podstawie tab. 1.

Niemiecki badacz Hugo Jentsch w swoich rozprawach o Gubinie podjął się obliczenia liczby ludności miasta w XVII wieku¹⁶. Podzielił stulecie na trzy podokresy: 1600-1632, 1633-1663 i 1664-1696. Dla urodzeń przyjął, iż przeciętnie w ciągu roku na 1 tys. mieszkańców rodzi się od 25 do 50 dzieci, na 40 osób żyjących przypada jeden zgon, a związki małżeńskie stanowiły 8% ogółu mieszkańców. Otrzymane wyniki zsumował i obliczył przeciętną liczbę mieszkańców Gubina dla lat 1600-1632: 4300, dla lat 1633-1663: 4150 i dla lat 1664-1696: 3150. Te liczby dałyby więc kolejno następujące współczynniki rodności: 30,4‰, 30‰ i 28,3‰. Są to dość niskie współczynniki, charakterystyczne raczej dla większych skupisk miejskich (np. S. Waszak otrzymał dla miasta Poznań w okresie od roku 1577 do 1675 współczynnik rodności 32-25,7‰¹⁷).

Karl Gander, autor niemieckiej monografii miasta, ustalił liczbę mieszkańców na podstawie danych o mieszczanach, którzy złożyli przysięgę wierności elektorowi

¹⁶ H. J e n t s c h, *Kirchliche Statistik und Veränderungen des Bevölkerungsstandes zu Guben im 17. Jahrhundert*, NM 1906, t. 9.

¹⁷ S. W a s z a k, *Dzietność rodziny mieszczańskiej w XVI i XVII wieku*, „Rocznik Dziejów Społecznych i Gospodarczych” 1954, t. 16, s. 337, 343.

saskiemu Jerzemu w 1638 roku¹⁸. Autor przemnożył liczbę 670 mieszczan¹⁹ przysięgających w ratuszu przez 5 (tyle osób wg niego liczyła przeciętnie rodzina²⁰) i uzyskany wynik 3350 osób uznał za miarodajną liczbę mieszkańców. Jak słusznie zauważył Stanisław Kowalski²¹, autor nie uwzględnił ludności pozbawionej praw miejskich.

S. Kowalski przyjął, że komornicy, ludzie luźni oraz służący w zamożniejszych rodzinach stanowili 20% ludności miasta. Zatem do liczby 3350 należy dodać jeszcze 650 osób, co dałoby w sumie 4 tys. mieszkańców Gubina w 1638 roku. Dalej polski badacz zsumował osoby pochowane w latach 1618-1638 z powodu epidemii i otrzymał wynik 3168 osób. Jeżeli liczba mieszkańców w 1638 roku wynosiła ok. 4 tys., to dwadzieścia lat wcześniej musiała być znacznie wyższa – autor proponuje przyjąć minimum 1 tys. osób. Uzyskaną liczbę 5 tys. mieszkańców w 1620 roku S. Kowalski proponuje odnieść do początku wieku.

Według innego zachowanego źródła z omawianego okresu, urbarza z 1670 roku, w śródmieściu znajdowało się 367 domów, a na przedmieściach 311. Zakładając, podobnie jak K. Gander, iż w domu mieszkała jedna pięcioosobowa rodzina, otrzymamy wynik 3390 mieszkańców w drugiej połowie XVII wieku. Doliczywszy jeszcze 20% ludności luźnej, otrzymamy 4068 mieszkańców, na pewno zatem w ostatnim dziesięcioleciu wojny trzydziestoletniej liczba ludności spadła. Dwadzieścia lat po zakończeniu działań wojennych było ok. 4 tys. mieszkańców, a więc stan sprzed wojny nie został odbudowany. Liczebność z początku XVII wieku osiągnął Gubin dopiero pod koniec XVIII wieku.

Chrzty

Chrzest był ważnym sakramentem w religii chrześcijańskiej, udzielano go w pierwszych dniach życia noworodka (H. Jentsch podał, że dzieci były chrzczone w pierwszych trzech dniach życia)²², choć na pewno chrzczono również sporadycznie starsze dzieci. W księgach notowano tylko chrzty, a nie urodzenia – stąd też brak jest w

¹⁸ K. Gander, *Geschichte...*, s. 148.

¹⁹ Według R. Ringmanna (*Der Färber von Guben. Zum 355. Todenstag des Schwarzfärbers Jacob Wunschwitz*, „Gubener Heimatkalender“ 1959, s. 43) liczba rodzin w Gubinie na początku XVII w. wynosiła ok. 600.

²⁰ Do dziś istnieje wśród badaczy spór co do określenia liczby osób w domu czy w rodzinie. Badacze niemieccy w swoich analizach problemu otrzymali różnorodne wskaźniki mieszczące się w przedziale od 3 do 5,5 osób w rodzinie; por. W. G. Rödel, „Statistik“ in *vorstatistischer Zeit. Möglichkeiten und Probleme der Erforschung frühneuzeitlicher Populationen*, [w:] *Bevölkerungsstatistik an der Wende vom Mittelalter zur Neuzeit. Quellen und methodische Probleme im überregionalen Vergleich*, wyd. K. Andermann i H. Ehmer, Sigma-lingen 1990.

²¹ S. Kowalski, *op. cit.*, s. 10.

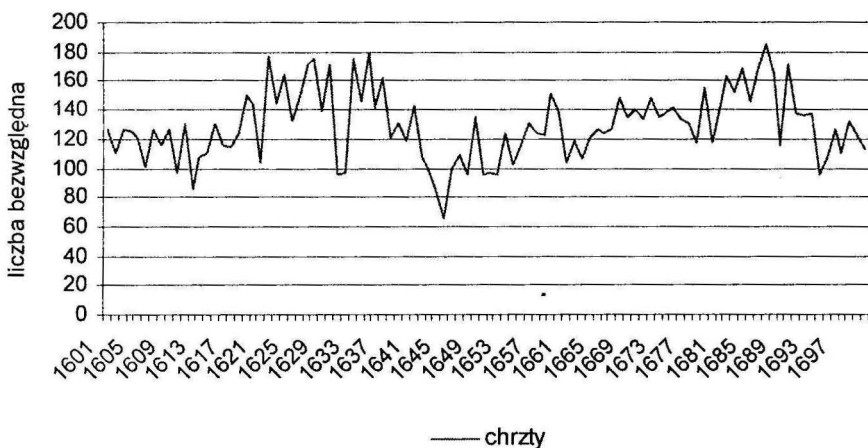
²² A. Werner, *Erheburgen...*, I, s. 301; H. Jentsch, *op. cit.*, s. 426; por. B. Kumor, *Przepisy prawne w sprawie chrztu dzieci w XVI-XVIII w.*, PDP 1976, t. 9, s. 50-51.

nich zapisków o dzieciach martwo urodzonych czy takich, które zmarły w pierwszych dniach życia bez udzielonego sakramentu (takie zapiski znajdziemy z kolei w księdze zgonów). W uroczystości brała udział rodzina, a także co najmniej troje chrzestnych, tak zwanych kumów²³. Dostrzec można, iż patrycjusze byli chrzestnymi w rodzinach patrycjuszowskich, rzemieślnicy w rodzinach rzemieślniczych i to tego samego zawodu.

Rejestracja chrztów miała charakter ciągły, ale ze względu na zachowanie się tylko dwóch metryk z omawianego okresu omówione zostaną dokładniej chrzty z lat 1612-1632 i 1661-1700. W całym XVII stuleciu ochrzczono w kościele parafialnym 12 908 dzieci (w pierwszej połowie przyszło na świat 6312 żywo urodzonych dzieci, a w drugiej 6596. Liczba chrztów udzielonych w roku wahała się w całym stuleciu od 65 (w roku 1649, a więc bezpośrednio po ustaniu działań wojennych) do 185 (lata pokoju – 1687). Wykres 2 wskazuje, iż analizowane zjawisko miało tendencję wzrostową – wyraźnie zaznaczony dwa okresy wzrostu i jeden spadek.

Wykres 2

Chrzty w parafii gubińskiej w XVII wieku

Źródło: opracowanie własne na podstawie tab. 1.

W latach 1612-1632 ochrzczono ogółem 2798 dzieci. W ciągu roku przeciętnie odbywały się 134 chrzty. W latach 1631-1632, gdy w mieście panowała zaraza, liczba sakramentów zmalała do 95 i 96. Najwięcej, bo 177 chrztów udzielono w 1622 roku, a więc rok po ustąpieniu z miasta zarazy i rok po tym, jak zwiększyła się liczba zawartych małżeństw (por. wykres 1).

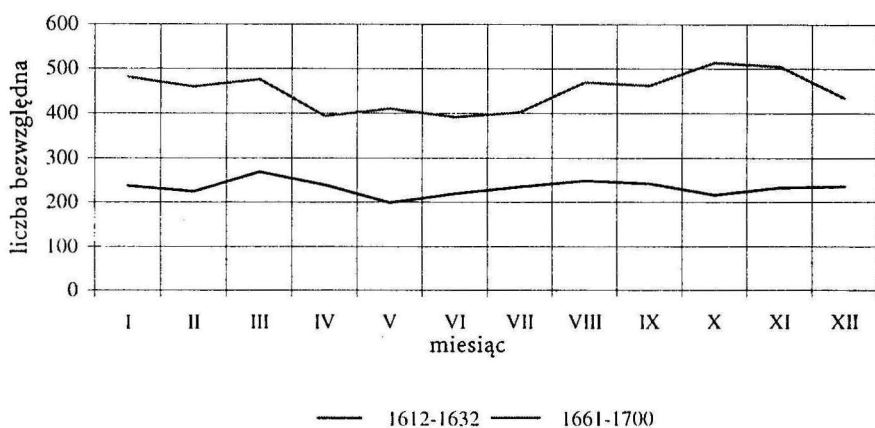
²³ B. W i a t r a k o w a, *Narodziny, ślub i pogrzeb u Łużyczan*, „Zeszyty Łużyckie” 1992, nr 3, s. 76.

W latach 1661-1700 sakramentu chrztu udzielono 5397 dzieciom. Liczba przeciętnie udzielanych chrztów w roku zwiększyła się nieznacznie do 135. Najwięcej ochrzczono dzieci w 1687 (185), najmniej (95) w 1694 roku.

Urodzenia dzieci charakteryzują się nasileniem w okresie od sierpnia do marca (zob. wykres 3). W czasach płodności naturalnej, a więc takiej, na którą nie miały wpływu antykoncepcja i aborcja, okresowość chrztów zależała częściowo od sezonowości ślubów. Dziewięć miesięcy po miesiącach o największej liczbie udzielonych ślubów widoczny jest również wzrost liczby urodzeń.

Wykres 3

Sezonowość chrztów w parafii gubińskiej w latach 1612-1632 i 1661-1700

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Księgi metrykalnej Gubina*, sygn. 1, 6.

W latach 1612-1632 najczęściej chrzczono dzieci w marcu (poczęcia jesienno-zimowe), sierpniu i wrześniu, najrzadziej w maju, czerwcu i październiku²⁴. W Gubinie najwięcej małżeństw zawierano wówczas jesienią (październik-listopad). Z kolei w księdze z drugiej połowy wieku notowano najczęściej chrzty w październiku i listopadzie oraz od stycznia do marca, najrzadziej w kwietniu, czerwcu i lipcu. Podsumowując, należy stwierdzić, iż dzieci rodziły się najrzadziej na przełomie wiosny i lata (poczęcia jesienno-zimowe).

Płeć dziecka możliwa jest do określenia na podstawie imienia, jakie otrzymywało na chrzcie oraz na podstawie występującego w języku niemieckim rodzajnika nieokreślonego *eine*, *ein*. Poniżej zostanie zanalizowane dziesięciolecie 1623-1632 (z

²⁴ I. G i e y s z t o r o w a (*Wstęp...*, s. 252) pisze, że „większość dzieci rodziła się [...] od września do marca”.

powodu sporej niekompletności danych i nieczytelności pisma pominięto wcześniejsze lata) oraz lata 1661-1700.

W latach 1623-1632 przeciętnie w roku chrzczono 49,56% dziewczynek i 50,44% chłopców, a na 100 żywych urodzeń żeńskich przypadało 101 żywych urodzeń męskich. Ponieważ parafia miejska sprawowała pieczę także nad przedmieściami, należy wnioskować, że biedni ludzie nie chrzcili dzieci w pierwszych dniach po narodzeniu, ale opóźniali moment sakramentu, to zaś powodowało wyrównywanie ilości chrztów obu płci, gdyż noworodki płci męskiej częściej umierały niż płci żeńskiej²⁵. Gdy jednak do liczby udzielonych chrztów dodać liczbę dzieci martwo narodzonych, stosunek ten ulegnie zmianie: na 100 żywo urodzonych dziewczynek przypadało 106 chłopców. W latach 1623-1631 odsetek dzieci martwo narodzonych stanowił ok. 3,8% wszystkich urodzeń.

Druga połowa wieku charakteryzowała się również większą liczbą urodzeń żywych męskich niż żeńskich. W latach 1661-1700 ogółem urodziło się 48% dziewczynek i 52% chłopców, a na 100 urodzeń żywych żeńskich przypadało 108 urodzeń żywych męskich (por. tab. 2 i 4).

Tabela 4

Chrzty wg płci w latach 1661-1700*

Lata	Dziewczynki	%	Chłopcy	%	Razem
1661-1670	614	49,1	636	50,9	1250
1671-1680	646	48,1	697	51,9	1343
1681-1690	747	47,7	820	52,3	1567
1691-1700	574	47,4	637	52,6	1211
Razem	2581	48	2790	52	5371

*Brak danych na temat płci 26 osób i te osoby nie zostały ujęte w tabeli

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Księgi metrykalnej Gubina*, sygn. 6.

Tak duży odsetek urodzeń męskich w tym okresie potwierdzały, iż w latach pokoju i braku wielkich epidemii była większa dokładność w spisywaniu udzielanych sakramentów.

Jak w każdej społeczności, tak i w Gubinie były przypadki urodzeń pozamażeńskich. Zdarzają się osoby spoza miasta (Niemaschkleba, Frankfurt, Görlitz), ale najczęściej w takich przypadkach nie podawano imienia i nazwiska ojca (chyba że domniemanego – np. *Ein unehelich Kind, dessen Vater ein Soldat sein soll, Christian Schneider genannt, das Kind N. Anna Elisabeth*), lecz – jeśli było znane – matki. Pojawiają się także lakoniczne wzmianki: *Ein hures Kind, Margaretha genannt* (dziecko prostytutki, nazwane Małgorzata), kiedy to trudno jest wnioskować

²⁵ W Polsce okresu nowożytnego na 100 urodzonych dziewczynek przypadało 105-107 chłopców; por. I. G i e y s z t o r o w a, *Wstęp...*, s. 252-253.

cokolwiek o pochodzeniu społecznym takiego dziecka, oprócz tego, iż znamy „za-wód” matki.

Niewielki był odsetek chrztów dzieci nieślubnych – w latach 1612-1632 wynosił 1,04%. Najczęściej były to dzieci prostytutek lub żołnierzy; był to oczywiście wynik działań wojennych na tym obszarze. W latach 1661-1700 urodzenia pozamałżeńskie stanowiły 1,3% wszystkich urodzeń, nieznacznie więcej niż na początku stulecia.

Zdarzały się także urodzenia bliźniacze i jedno trojaczne (w 1628 roku – urodzili się wówczas Ewa, Adam i Anna, dwoje ostatnich zmarło rok później).

Tabela 5

Urodzenia bliźniacze i nieślubne w parafii gubińskiej w latach 1661-1700

Lata	Chłopiec, chłopiec	Chłopiec, dziewczynka	Dziewczynka, dziewczynka	Urodzenia bliźniacze	Urodzenia nieślubne
1661-1670	5	8	5	18	0
1671-1680	1	10	6	17	14
1681-1690	7	9	7	23	25
1691-1700	1	7	2	10	31
Razem	14	34	20	68	70

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Księgi metrykalnej Gubina*, sygn. 6.

Śmierć jednego lub nawet dwojga bliźniąt była zjawiskiem częstym. W drugiej połowie XVII wieku (zob. tab. 5) urodziło się 136 osób będących bliźniętami (2,6% urodzeń żywych). Zdecydowanie więcej urodziło się dziewczynek (74), które stanowiły 54,4% urodzeń bliźniaczych. Bliźniętom nadawano najczęściej imiona biblijne: Adam i Ewa.

W latach 1612-1632 najczęściej nadawano dziewczynkom na chrzcie imiona: Anna (22,3% wszystkich imion żeńskich), Maria (17,8%), Elisabeth (14,3%), Catharina (10,2%) i Margaretha (8,8%) (zob. tab. 6). Prawie 75% dziewczynek nosiło jedno z tych pięciu imion. Rzadko (2,6%) nadawano dwa imiona na chrzcie, najczęściej w stosunku do dzieci z patrycjuszowskich rodzin. Charakterystyczne jest, że imion żeńskich w księdze nie ma zbyt wiele – jest ich zaledwie 28. W pojedynczych wypadkach wystąpiły takie imiona, jak: Anetha, Gertruda, Helena, Lucretia, Magdalena, Mariana, Sara, Sophia, Susanna.

Pod koniec wieku, w latach 1691-1700 nadal najpopularniejszymi imionami dla dziewczynek były: Anna (43,8% wszystkich imion żeńskich), Maria (21,4%) i Elisabeth (8,1%). W pojedynczych przypadkach wystąpiły imiona oryginalne: Amalia, Esther, Euphrosina, Florentina, Julianna, Martha, Ursula i Susanna.

Tabela 6

Najpopularniejsze imiona żeńskie nadawane na chrzcie w parafii gubińskiej w latach 1623-1632 i 1691-1700

Imię	1623-1632		1691-1700	
	liczba	%	liczba	%
Anna	158	22,4	250	43,8
Maria	129	18,3	122	21,4
Elisabeth	103	14,6	46	8,1
Catharina	72	10,2	21	3,7
Margaretha	62	8,8	27	4,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Księgi metrykalnej Gubina*, sygn. 1, 6.

Pojawiło się w tym okresie 25 imion, ale częściej niż poprzednio dzieci otrzymywały dwa imiona na chrzcie (w jednym przypadku nawet trzy). Prawie 70% dziewczynek otrzymało dwa imiona, najczęściej występowały: Anna Elisabeth (9,5%), Maria Elisabeth (8,9%), Anna Maria (8,8%), Anna Margaretha (4,6%).

Najpopularniejszymi imionami dawanymi chłopcom w trzecim dziesięcioleciu XVII wieku były: Johann (18,1% wszystkich imion męskich), George (12,8%) i Martin (10,6%). W księdze wymieniono 67 imion męskich, a więc dużo więcej niż w przypadku dziewcząt. Chłopcom też częściej dawano na chrzcie dwa imiona. Drugie imię nosili najczęściej Johann.

Tabela 7

Najpopularniejsze imiona męskie nadawane na chrzcie w parafii gubińskiej w latach 1691-1700

Imię	Liczba bezwzględna	%
Johann	265	41,9
Martin	55	8,7
Christian	50	7,9
Gottfried	33	5,2
Georg	32	5,1
Christoph	31	4,9
Sigismund	26	4,1
Michael	22	3,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Księgi metrykalnej Gubina*, sygn. 6.

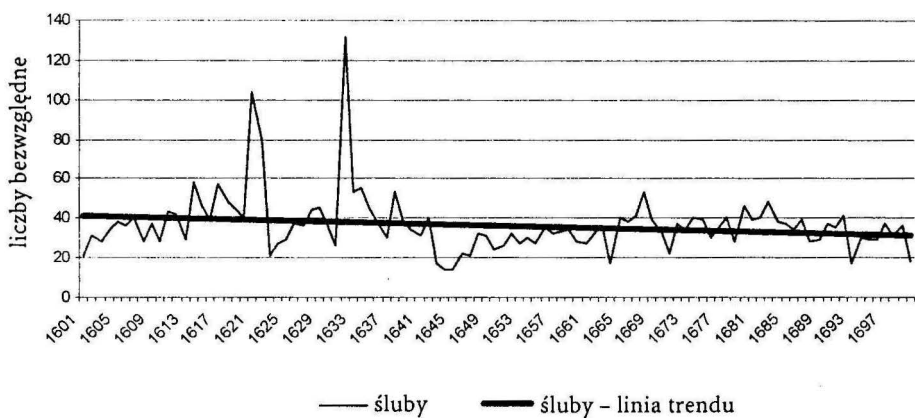
Ostatnie dziesięciolecie analizowanego stulecia charakteryzuje się mniejszym wachlarzem imion nadawanych chłopcom na chrzcie – wymieniono 41 imion. Najpopularniejsze było nadal imię Johann i chłopcy o takim imieniu nosili najczęściej dwa imiona (35,8% wszystkich chłopców). Wśród popularnych imion męskich pojawiły się Christian i Gottfried (zob. tab. 7).

Śluby

Duchowni protestanccy wymagali, podobnie jak duchowieństwo katolickie, przed ślubem trzech kolejnych zapowiedzi. W szczególnych przypadkach można było uzyskać zgodę na ogłoszenie w jednym terminie dwóch lub nawet wszystkich trzech zapowiedzi.

Wykres 4

Śluby w Gubinie w XVII wieku i linia trendu

Źródło: opracowanie własne na podstawie tab. 3.

Ważnym czynnikiem determinującym czas zawierania małżeństw były obowiązujące przepisy, które zabraniały wstępowań w związki małżeńskie w czasie wielkiego postu i adwentu.

W XVII wieku odbyło się w Gubinie 3660 ślubów. Pierwsza połowa stulecia charakteryzowała się większą liczbą zawartych ślubów (1977, tj. 54%) niż druga (1683), większymi skokami liczb zawartych ślubów od zaledwie 246 w latach czterdziestych po 505 w latach trzydziestych. Wykres 4 prezentuje dynamikę zjawiska, a linia trendu wskazuje, iż miało ono tendencję malejącą.

Zwiększona liczba małżeństw w pierwszej połowie wieku była na pewno wynikiem szalejących zaraz. Druga połowa wieku była już bardziej stabilna, liczby ślubów w dziesięcioleciu zawierały się w przedziale od 300 do 400 – świadczy to o stabilizacji w mieście.

Analizie została poddana jedyna księga parafialna z lat 1612-1632, która zachowała się dla omawianego stulecia. Poniżej zostanie podjęta próba ustalenia sezonowości zawierania związków małżeńskich i stanu cywilnego nowożeńców. W związek małżeński w latach 1612-1632 wstąpiło 1021 par. Przeciętnie w roku duchowni udzielali sakramentu małżeństwa 48 parom. Wzrost liczby ślubów widoczny jest po ustaniu zaraz – w roku 1621 odbyło się ich aż 104, a rok później 80; w 1632 roku od kwietnia do listopada udzielono ślubu aż 133 parom.

W latach 1612-1632 najczęściej brano ślub w miesiącach jesiennych, w październiku (12,3%) i listopadzie (12,3%), najrzadziej w grudniu (zaledwie 3,5%), w marcu (4,3%) i w sierpniu (4,6%). Na tej podstawie można stwierdzić, iż wierni w parafii gubińskiej przestrzegali ściśle adwentu i postu, kiedy to nie mogły się odbywać huczne zabawy weselne.

Ponieważ jest to jedyna zachowana księga z parafii miejskiej, warto porównać ją z księgą parafialną drugiego kościoła, opiekującego się w głównej mierze mieszkańcami okolicznych wiosek. W ostatniej ćwierci wieku XVII zawierano w wioskach śluby najczęściej w listopadzie (prawie 43% wszystkich ślubów). W związki małżeńskie nie wchodziło wcale w grudniu, równie rzadko w marcu i kwietniu, co należałoby interpretować jako jeszcze ścisłejsze niż w przypadku mieszczan przestrzeganie nakazów adwentu oraz postu.

Ze względu na skąpość informacji zawartych w księgach trudno jest wnioskować o stanie cywilnym nowożeńców. Stan cywilny można określić tylko w stosunku do kobiet, gdyż, jak już wcześniej wspomniano, kobiety określano na podstawie pokrewieństwa z mężczyzną – pojawiają się określenia: córka (panna), żona oraz wdowa. W dziesięcioleciu 1622-1631 wśród kobiet wstępujących w związek małżeński zdecydowanie przeważały panny (77,6%). Wzrost odsetka wdów dostrzegalny jest bezpośrednio po ustąpieniu z miasta zarazy – w 1622 i 1623 roku wynosił on odpowiednio 33,8% i 33,4%.

Z pewnością częściej powtórne małżeństwa zawierali mężczyźni – ze względu na wysoką umieralność kobiet podczas i po porodzie, ale nie jest to dostrzegalne w księdze, gdyż stanu cywilnego mężczyzn nie podawano.

Pogrzeby

W XVII stuleciu odnotowano w parafii miasta Gubini 12 529 pogrzebów. Do tego należałoby dodać ok. 2 tys. mieszczan pochowanych na przełomie lat 1631/1632, kiedy to wiele miast łżyckich wyludniła straszna plaga – zaraza. W niniejszej pracy liczba 2 tys. pochówków zaznaczana jest dla roku 1632, ponieważ epidemia zago-

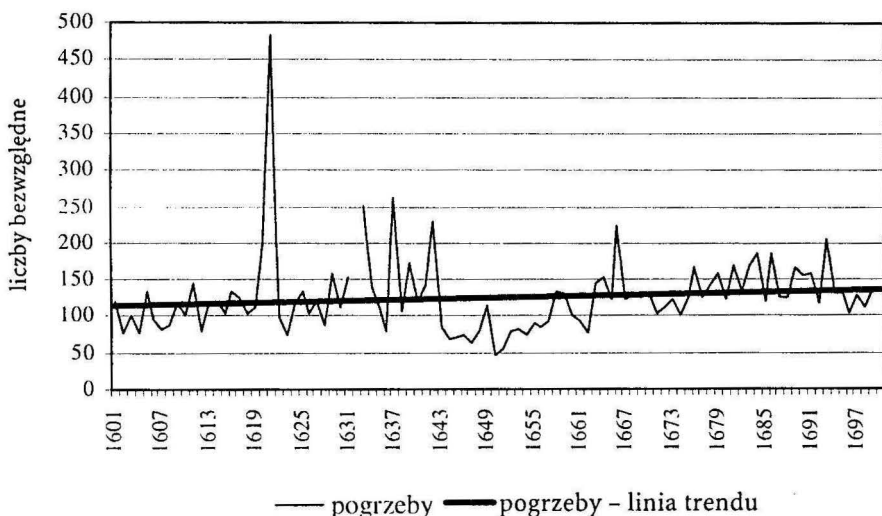
ściła pod koniec 1631 roku. Największe straty wśród ludności spowodowała epidemia w 1632 roku, a z miasta odeszła w 1633.

Przeciętnie w roku w parafii miejskiej chowano 125 osób. Średnie roczne zgonów wahają się od 93 osób w dziesięcioleciu 1651-1660 do 339 osób w dziesięcioleciu 1631-1640, w którym nastąpiła wielka epidemia zarazy i 154 osób w latach 1681-1690. Różnica między maksymalną liczbą pogrzebów (ok. 2 tys. w 1632, 483 w 1621 roku) a minimalną (47 w 1650) była znaczna.

W pierwszej połowie XVII wieku przeciętnie roczna liczba pochówków wynosiła ok. 161 (liczne były wówczas lata, w których w mieście szalała epidemia). Druga połowa stulecia była bardziej stabilna, chowano rocznie 129 osób. Należy zwrócić także uwagę na fakt, iż od 1663 roku liczba pochówków utrzymuje się stale powyżej 100 i tylko dwukrotnie, w 1666 i 1693 roku przekroczyła 200 – por. wykres 5.

Wykres 5

**Pogrzeby w parafii gubińskiej w XVII wieku i linia trendu
(brak danych dla 1632 roku – ok. 2000)**

Źródło: opracowanie własne na podstawie tab. 3.

W latach 1612-1631 pochowano ogółem 2744 osoby. Żołnierze przemierzający wschodnią Europę w czasie wojny trzydziestoletniej, których chowano także w Gubinie²⁶, byli nosicielami śmiertelnych chorób. Przez cały okres trwania wojny teren

²⁶ Działania wojenne i pobyt żołnierzy różnych państw w Gubinie opisał P. G u n i a (*Guben während des Dreissigjährigen Krieges*, „Gubener Heimatkalender” 1970, s. 55-60).

Łużyc został objęty pięciokrotnie epidemiami zarazy: w latach 1625-1626, 1628-1629, 1631-1632, 1634-1637 oraz w 1643 roku. „Liczba ludności na terenach serbołużyckich w porównaniu z okresem przedwojennym spadła poniżej 50%, przy czym spadek ten był bardzo zróżnicowany”²⁷.

W metryce zgonów można zaobserwować straty wywołane zarazami. Pierwsza przybyła do Gubina w grudniu 1620 roku i ustąpiła w połowie następnego. Straty wśród ludności były dość znaczne – pochowano ok. 450 mieszczan i 500 żołnierzy²⁸. Należy przy tym dodać, iż o wielu zgonach duchowni nie wiedzieli, gdyż w czasie trwania zarazy zmarłych chowano często potajemnie nocą bez udziału księdza²⁹.

Przebiegu kolejnej zarazy niestety nie możemy prześledzić na kartach księgi, gdyż to z jej powodu zapiski zostały przerwane. Pewien wzrost liczby pogrzebów zanotowano w sierpniu 1631 roku, ale już w połowie września tego roku zapiski się urywają. Zaraza z przełomu lat 1631/1632 panująca na przedmieściach i w mieście zebrała obfite żniwo – ok. 2 tys. mieszkańców, czyli połowę mieszkańców Gubina. W okolicznych wioskach ofiarą zarazy padło nawet do 75% wszystkich mieszkańców³⁰. Zaraza ustąpiła z miasta w 1633 roku. Wówczas spośród zarejestrowanych 252 zgonów 152 spowodowane zostały przez tę chorobę³¹.

Potężna epidemia spustoszyła nie tylko Gubin i okoliczne wioski, ale także całą Saksonię, Brandenburgię, Nową Marchię oraz Śląsk. Zaraza objęła na Dolnych Łużycach w mniejszej mierze także Cottbus, Lieberose, Seftenberg, Górnych Łużycach w Zgorzelcu pochłonęła 5921 ofiar, powyżej 1 tys. w Lubaniu i Żytawie³².

Zaraza powróciła do Gubina z wielkim impetem w 1637 roku. Niestety wiarygodnych danych liczbowych i do tego okresu brak. K. Gander za kronikarzem miejskim pisał o 700 ofiarach, ale, jak już wcześniej wspomniano, raczej jest to przesada kronikarza. W 1666 roku w mieście zapanowała czerwonka. W lipcu, sierpniu i wrześniu zmarło na nią 150 osób.

Z ksiąg dowiedzieć się można o tragicznych wypadkach, jakie wydarzyły się w mieście. Najwięcej ofiar pochłonęły rzeki Nysa i Lubsza – w księgach zapisano pięć

²⁷ T. J a w o r s k i, *Migracje ludnościowe na polskim pograniczu zachodnim w okresie i w wyniku wojny 30-letniej*, [w:] *Wojna trzydziestoletnia (1618-1648) na ziemiach nadodrzańskich*, red. K. Bartkiewicz, Zielona Góra 1993, s. 140.

²⁸ P. G u n i a, *op. cit.*, s. 60.

²⁹ K. G a n d e r, *op. cit.*, s. 139.

³⁰ *Ibidem*, s. 138-139; więcej o zarazie w okolicznych wioskach pisał O. B a l t z e r, *Die Pest in den Dörfern um Guben*, NM 1904, t. 8, s. 44-47. Według obliczeń autora we wsiach Komorów (Mückenbergl), Bösitzi i Dobrzyń (Döbern) zmarło z powodu zarazy nawet 2/3-3/4 mieszkańców.

³¹ Dane liczbowe z księgi metrykalnej z kolejnych lat po 1632 roku (księga nie przetrwała do dziś) na podstawie: A. W e r n e r, *Erhebungen...*, s. 298.

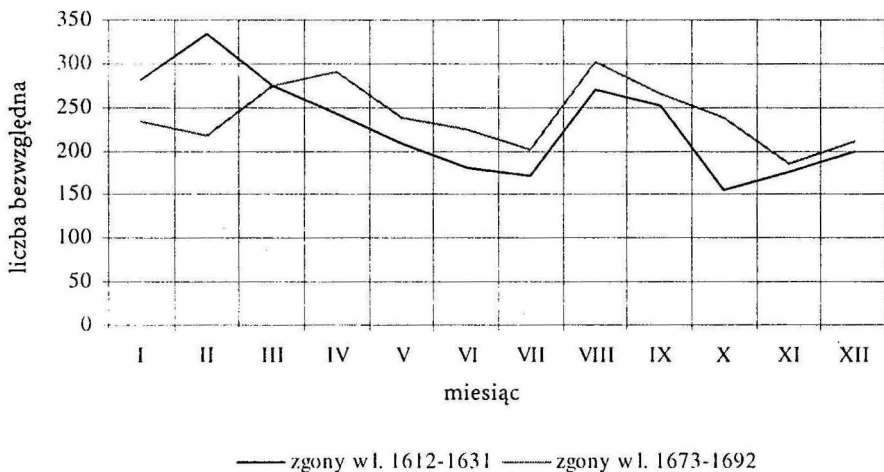
³² Dane na podstawie tab. 3 (por. także tab. 2) zamieszczonej w pracy T. J a w o r s k i e g o, *Wojna, pokój i religia a ruchy ludnościowe na polskim pograniczu zachodnim w XVII i na początku XVIII wieku*, Zielona Góra 1998, s. 42.

takich przypadków (w tym dwoje dzieci). Zarejestrowano także samobójstwo Davida Rogalla – pogrzeb odbył się 4 czerwca 1620 roku. Znamienny jest przypadek rybaka Martina Fellerera, który upił się na śmierć, oraz sukiennika Daniela Halbauera, którego znaleziono martwego w wodzie przy miejskim młynie, a w księdze – jakby ku przestrodze – podano informację, że wracał on nocą do domu w niedzielę z piwa.

Sezonowość zgonów w przeszłości charakteryzowała się dwoma nasileniami. Pierwsze przypadało na zimę i początek wiosny, drugie, mniejsze, na przełom lata i jesieni³³. W świetle ksiąg metrykalnych Gubina okresowość ta wyglądała podobnie (wykres 6). Największa liczba pogrzebów w latach 1612-1631 występowała w sierpniu (ponad 13%) i wrześniu (ponad 12%), a najmniejsza w październiku i grudniu (ponad 7%). Pod koniec omawianego stulecia natężenie zgonów również wystąpiło w sierpniu (9,9%), a także w kwietniu (10%), najmniejsze zaś w lipcu (7%) i listopadzie (6,7%). W obu przypadkach więcej pogrzebów odnotowano w pierwszej połowie roku. Martwe urodzenia najczęściej przypadały w maju i grudniu, najrzadziej w lipcu i październiku.

Wykres 6

Sezonowość pogrzebów w latach 1612-1631 i 1673-1692 w Gubinie

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Księgi metrykalnej Gubina*, sygn. 1, 7.

³³ W czasach nowożytnych zgony ludności charakteryzowały się podobnymi nasileniami w wielu krajach Europy, zob. I. G i e y s z t o r o w a, *Wstęp...*, s. 258, przyp. 255.

W metrykach z lat 1612-1631 wiek zmarłych podawany jest sporadycznie, szczególnie na początku księgi. Poniżej analizie zostaną poddane osoby pochowane w latach 1624-1631, których wiek jest znany (75% ogółu).

W latach 1624-1631 zanotowano wysoki odsetek dzieci martwo narodzonych – prawie 5%. W pierwszym roku życia zmarło 12,4% niemowląt. Wysoki odsetek umieralności dzieci utrzymuje się do wieku 3 lat. Śmiertelność niemowlęca i dziecięca (wiek 0-5 lat, razem z martwo narodzonymi dziećmi) wynosiła prawie 34%³⁴. Spadek liczby zgonów zauważamy wśród osób młodych w wieku 16-35 lat (zaledwie 5,8%). 60% osób pochowanych w omawianym okresie zmarło przed osiągnięciem 60 roku życia, czyli przed osiągnięciem proggu starości. Przeciętny wiek osób zmarłych w omawianym czasie wynosił ok. 27 lat, pod koniec wieku – 28.

Druga połowa wieku charakteryzuje się także dużą umieralnością niemowlęcą. W okresie od 1673 do 1690 roku urodzenia martwe stanowią 5,4% wszystkich zgonów, a wśród nich częściej są dzieci płci męskiej (58,4% zgonów). Podobnie jak na początku wieku, dzieci płci męskiej umierały częściej przed ukończeniem trzeciego roku życia. Noworodki, czyli dzieci w wieku do jednego miesiąca życia, stanowiły 6,8% wszystkich zgonów, a niemowlęta – 9,2%. W sumie ok. 16% wszystkich zmarłych stanowią dzieci w wieku do jednego roku; wśród męskich pochówków odsetek ten jest znacznie wyższy i wynosi aż 19,6%. Śmiertelność dzieci do ukończenia piątego roku życia była nadal wysoka i wynosiła 35% wszystkich zgonów, a do dziesiątego roku życia umierała prawie połowa dzieci (por. tab. 8).

Tabela 8

Struktura pogrzebów wg wieku i płci w parafii gubińskiej w latach 1673-1690

Wiek	Kobiety		Mężczyźni		Ogółem	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Do 10 lat	476	42,1	567	50,4	1048	46,4
11-60 lat	374	33,1	329	29,3	703	31,1
Powyżej 60 lat	280	24,8	228	20,3	508	22,5
Razem	1130	100,0	1124	100,0	2259	100,0

W tabeli nie ujęto urodzeń martwych oraz osób, których wiek nie był znany.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Księgi metrykalnej Gubina*, sygn. 7.

Spadek odsetka zgonów zanotowano wśród pochowanych w wieku od 11 do 25 lat, a w przypadku mężczyzn nawet do 30. Większa liczba zgonów wśród kobiet niż wśród mężczyzn zauważalna jest w wieku od 26 do 45 lat, a więc w okresie, kiedy kobiety wychodziły za mąż i rodziły dzieci. Zaledwie 22,5% ludzi zmarło w wieku

³⁴ Dla porównania śmiertelność dzieci w wieku do 5 lat wynosiła na Śląsku 50% (*ibidem*, s. 257).

powyżej 60 roku życia. Częściej wieku starczego dożywały kobiety. 35 kobiet zmarło w wieku powyżej 80 lat, w tym najstarsza dożyła 99 lat; wśród mężczyzn wiek powyżej 80 lat osiągnęło 29 osób, a najstarszy zmarł w wieku 95 lat.

Analiza źródła, jakim są księgi parafialne, ukazała decydujący wpływ wojny trzydziestoletniej na życie mieszkańców Gubina. Widoczna do początku wojny stabilizacja procesów demograficznych, została drastycznie zachwiana w czasie działań wojennych. Okres lat 1618-1648 był bardzo niespokojny – nagłe wahnięcia w rocznej liczbie urodzeń, zgonów i ślubów świadczą o tym najdobitniej. Okres powojenny, do 1657 roku, wykazuje dodatni przyrost naturalny – straty ludnościowe z czasów wojny zawsze rekompensowane są nadwyżką urodzeń po wojnie. Niestety ta zwiększona liczba urodzeń nie przyniosła odbudowy liczebności miasta z okresu przedwojennego, a kolejne lata nie były pomyślne dla mieszkańców. W mieście w latach sześćdziesiątych XVII wieku ponownie zagościły epidemie, a liczba zgonów przewyższała liczbę urodzeń. Potencjał ludnościowy Gubina w drugiej połowie XVII wieku nie został odbudowany.

Hanna Kurowska

DIE BEVÖLKERUNGSVERHÄLTNISSE GUBENS IM 17. JAHRHUNDERT

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die Bevölkerung Gubens erlitt größte Schaden nach dem dreißigjährigen Krieg. Die Zahl der Bewohner verkleinerte sich mit 5000 im Anfange des Alters zu ca. 2000 nach dem Krieg. Dieser Stand war durch der Zufluss der Bevölkerung von umliegenden Dörfern ergänzt, aber bis zu Ende Jahrhunderte blieb nicht aufgebaut. Der wirkliche Zuwachs Bevölkerungen war im 17. Jahrhundert negativ, größte Verluste brachten zahlreiche Seuchen, und am meisten verheerend war die Epidemie in den Jahren 1631-1632 – ca. 2000 der Opfer.

Der Periode 1618-1648 war sehr unruhig, plötzliche Schwankungen in der jährlichen Zahl der Geburten, der Tode und der Trauungen zeugen von dieser am meisten nachdrücklich. Nachkriegsperiode, zum 1657 Jahr, weist positiv Geburtenzahl aus – Verlust der Bevölkerung von den Zeiten des Krieges ist immer nach dem Krieg durch Überschuss der Geburten vervollständigt. Leider dieser Überschuss der Geburten brachte nicht Aufbau Einbewohnerzahl von Guben vor dem Krieg, und nächsten Jahren waren nicht günstig für Bewohner. Bevölkerungspotential von Guben wurde in zweiten Hälfte 17. Jahrhundert nicht aufgebaut.

Die Kinder wurden am häufigsten auf dem Durchbruch des Herbsts und Winters geboren, im ganzen wurden mehr Jungen geboren, in den Jahren 1661-1700 auf 100 lebhaft Mädchen geburten entfielen 108 Geburten der Jungen. Kleine Mädchen erhielten auf der Taufe am häufigsten die Namen: Anna, Marie und Elisabeth, Jungen: Johann. In der zweiten Hälfte des Jahrhunderts trug der bedeutende Teil der Kinder zwei Namen. Über 1% der Geburten bildeten uneheliche Geburten, in den Jahren 1661-1700 bildeten 2,6% aller Geburten die Zwillingsgeburten.

Trauungen schloss man am allerliebsten mit dem Herbst, am meisten seltener in dem Dezember und der März. In den Jahren 1622-1632 77,6% der Frauen schließen eine Ehe die

Jungfrauen. Diese Erscheinung hat im 17. Jahrhundert die Baissetendenz, in der Unterscheidung von den Taufen und der Tode.

Tode in Guben verkleideten sich zwei Intensitäten: erste auf dem Durchbruch des Winters und Frühlings, zweite auf dem Durchbruch des Sommers und Herbsts. Ca. 5% die verstorbenen Personen waren die totgeborenen Kinder, und über 35% der Tode waren die Kinder zum 5. Lebensjahr. Das durchschnittliche Alter der verstorbenen Personen trug ca. 27 der Jahre aus.